

Martínková, Lenka

Úřední praxe biskupské konzistorní kanceláře v Českých Budějovicích na přelomu 18. a 19. století při potvrzování a ověřování dokumentů

Studia historica Brunensia. 2013, vol. 60, iss. 1-2, pp. [251]-261

ISBN 978-80-210-7685-3

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/132831>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

LENKA MARTÍNKOVÁ

ÚŘEDNÍ PRAXE BISKUPSKÉ KONZISTORNÍ KANCELÁŘE V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH NA PŘELOMU 18. A 19. STOLETÍ PŘI POTVRZOVÁNÍ A OVĚŘOVÁNÍ DOKUMENTŮ

Abstract:

Episcopal consistorial office in České Budějovice was created in 1784 and 1785. Since its origin it has been one of the most modern offices not only on the territory of Czech lands but also in the whole Habsburg monarchy. It produced all known kinds and types of documents including verified copies of documents, called traditionally by the Church customs as the „autentisatio“ and „legalisatio“. This paper focuses especially on the relationship between them, comparison with common vidimates and confirmation papers, official practice of production of these verifications and confirmations, legal consequences, formal differences, practical using, as well as their development to 1850.

Key words:

Church, offices, administrative history, diplomatics, josephinism, early modern ages.

Biskupská konzistorní kancelář v Českých Budějovicích vznikla již na přelomu let 1784 a 1785,¹ tedy těsně před papežským potvrzením vzniku biskupství a před oficiální instalací protobiskupa Jana Prokopa Schaaffgotscheho (1785–1813).² Takový postup byl nezbytný, neboť biskupská konzistoř se spolu s biskupskou konzistorní kanceláří hned po svém konstitování staly doslova srdcem správního centra nové diecéze.³

¹ M a r t í n k o v á , Lenka: *Die Diözese Budweis 1785–1813*. Ein Beitrag zu Organisation, Verwaltung, Schriftgut und Geistlichkeit der Diözese in josephinischer Zeit. Pelhřimov 2011 (2012), s. 90.

² S v o b o d a , Rudolf: *Jan Prokop Schaaffgotsche*. První biskup českobudějovický. Brno 2009, s. 117–130.

³ M a r t í n k o v á , Lenka: *Die Diözese Budweis*, s. 75–77 a s. 90.

Představený kanceláře (*director cancellariae episcopalis*) byl současně biskupským konzistorním kancléřem, nejvyšším správcem konzistorní registratury a zpočátku i biskupským konzistorním archivářem.⁴ Bez jeho vědomí a souhlasu nesmělo být manipulováno s dokumenty uloženými v registratuře či v archivu.⁵ Zejména však nemohl být žádný dokument do kanceláře přijat ani kancelář opustit, což zajišťovala nezbytnost kancelářova podpisu jak v podacím tak i v expedičním protokolu a na každém vydaném dokumentu, ať byla jeho „závažnost“ jakkoli vysoká či nízká.⁶ Tuto významnou hodnost, na rozdíl od některých jiných kancelářských pozic, proto po celou dobu Schaaffgotschova episkopátu (a také později) vždy zastávala osoba z duchovního stavu. Jako první v ní byl oficiálně potvrzen P. Hermann Hertl (1785–1811),⁷ jehož na dobu posledních dvou let Schaaffgotschova episkopátu vystřídal P. Johann Ernest Geith (1811–1820).⁸

⁴ Martínková, Lenka: *Církevní archivnictví na území Českobudějovické diecéze po roce 1785, se stručnou retrospektivou předchozího stavu*. AČ 62, 2012, s. 117–166. V pozdější době býval archivář někdy jmenován i samostatně. Jako první je v této hodnosti doložen P. Franz Gabriel (*1779, +1843) a to v letech 1807–1817. K němu srov. Kadlec, Jaroslav: *Českobudějovická diecéze*. České Budějovice 1995, zejm. s. 50. Nověji Svoboda, Rudolf: *Arnošt Konstantin Růžička. Josefista na českobudějovickém biskupském stolci*. České Budějovice 2011, zejm. s. 108; Martínková, Lenka: *Die Diözese Budweis*, zejm. s. 36 a s. 230–231.

⁵ Každý z úředníků konzistoře, který potřeboval pro svou úřední činnost nějaký starší dokument nebo spis (tzv. priora), byl povinen obrátit se s písemnou žádostí na kancléře. Musel vyplnit formulář zvaný „recepisse“, který odevzdal konzistornímu sekretáři zastávajícímu funkci adjunkta registratury, a na základě toho byl dokument v registratuře vyhledán, zanesen do knihy výpůjček a poté na přesně určenou dobu zapůjčen žadateli. Ten byl povinen zapůjčený dokument po ukončení řízení řádně vrátit. Pokud to neudělal anebo se s vrácením opožďoval, byl kancléř oprávněn oznámit to generálnímu vikáři jakožto představenému konzistoře, který musel zjednat nápravu. Srov. Martínková, Lenka: *Církevní archivnictví*, zejm. s. 135–137.

⁶ Jedinou výjimkou z tohoto pravidla byly expedované dokumenty, které kancelář označovala jako „Botschaften“. Jednalo se o biskupovu osobní korespondenci (později biskupského ordinariátu) s papežským stolcem, s jinými biskupy, arcibiskupy, vysokými státními úředníky, s dvorem, případně s panovníkem, kterou podepisoval pouze biskup a pečeti ji obvykle svou menší pečeti (sekretem). Výhradním vydavatelem byl biskup také v případě pastýřských listů, normálií pro diecézní úřady atp. Podrobněji k této problematice srov. Martínková, Lenka: *Die Diözese Budweis*, zejm. s. 146–153.

⁷ K němu srov. Kadlec, Jaroslav: *Českobudějovická diecéze*, zejm. s. 50; nověji Svoboda, Rudolf: *Jan Prokop Schaaffgotsche*, zejm. s. 166–168; též: *Arnošt Konstantin Růžička*, zejm. s. 88–89; Martínková, Lenka: *Die Diözese Budweis*, zejm. s. 94–95.

⁸ K němu srov. Kadlec, Jaroslav: c.d., zejm. s. 51; Svoboda, Rudolf: *Jan Prokop*

Pravidla pro práci českobudějovické biskupské kanceláře se rodila poměrně dlouhou dobu.⁹ Jejich první verze vznikla ještě v polovině 80. let 18. století,¹⁰ ale definitivní podobu našla až po téměř dvou desetiletích v biskupské instrukci pro centrální diecézní správu (včetně kanceláře) z 24. ledna 1811.¹¹ V této normě bylo zakotveno nejen personální obsazení, povinnosti a úřední kompetence zaměstnanců kanceláře, jejich vzájemné služební poměry (subordinace), hmotné a finanční zabezpečení atd.,¹² ale také veškeré procesně právní postupy, jejichž nedodržení¹³ mohlo mít fatální důsledky.¹⁴

Formální stránka expedovaných písemností českobudějovické biskupské konzistorní kanceláře byla tedy stejně důležitá jako jejich právní přesnost a obsahová správnost, za které společně ručili biskupský kancléř a generální vikář. Formální stránka dokumentů však byla plně v kompetenci kancléřově. Vzhledem k omezenému rozsahu tohoto příspěvku by bylo neúnosné se této problematice věnovat šířeji, neboť jsem se českobudějovickou biskupskou kanceláří, jejím úředním provozem, zaměstnanci i dokumenty zabývala v jiné práci již dříve.¹⁵ Na tomto místě si proto dovoluji stručně konstatovat, že vzorů a vlivů, které expedované (a také všechny ostatní) písemnosti českobudějovické biskupské konzistorní kanceláře na přelomu

---

Schaaffgotsche, zejm. s. 225; t ý ž : *Arnošt Konstantin Růžička*, zejm. s. 112–114; *M a r t í n k o v á*, Lenka: *Die Diözese Budweis*, zejm. s. 95, 97 a 105.

⁹ Srov. *M a r t í n k o v á*, Lenka: *Die Diözese Budweis*, zejm. s. 80–84.

¹⁰ Státní oblastní archiv Třeboň (= SOA Třeboň), Biskupský archiv České Budějovice (= BA ČB), sign. VI/2/b, kart. 53, f. 18–42.

¹¹ SOA Třeboň, BA ČB, sign. VI/2/b, kart. 53, f. 73–158.

¹² K těmto personálním otázkám (v souvislosti s finančním a hmotným zajištěním úřednictva nově vzniklé diecéze plynoucím ze státem kontrolovaného Náboženského fondu) se tehdy samozřejmě vyjadřovaly i státní instituce, zejména České zemské gubernium v Praze a v nejvyšší instanci ty centrální rakouské úřady ve Vídni, do jejichž kompetence tzv. *publico-ecclesiasticum et scholasticum* spadalo. Poslední slovo však měl takřka vždy prezident Dvorské duchovní komise ve Vídni baron Kressel von Qualtenberg, jehož mínění zpravidla převzal i panovník. Srov. *M a r t í n k o v á*, Lenka: *Die Diözese Budweis*, zejm. s. 63, na základě spisu z Rakouského státního archivu ve Vídni, 2. odd. Všeobecný správní archiv, fond Alter Kultus – katholischer Kultus, fasc. 113/31, kart. 174, spis č. 2/1790.

¹³ Tato skutečnost souvisela s definitivním a poměrně rychlým přechodem od ústní k písemné formě úřadování ve veřejné správě rakouské monarchie během josefínské a předbřeznové doby.

¹⁴ Např. právní napadnutelnost anebo dokonce neplatnost vydaného dokumentu.

¹⁵ *M a r t í n k o v á*, Lenka: *Die Diözese Budweis*, s. 90–115 (provoz kanceláře, osazenstvo a jeho úkoly), s. 130–165 (písemná produkce).

18. a 19. století determinovaly a ovlivňovaly, bylo více a vycházely jak z církevního tak i ze světského prostředí.¹⁶

Zcela zásadní však byla existence úřední knihy užívané biskupskou konzistorní kanceláří velmi dlouhou dobu, která obsahovala vzory (tj. formuláře) veškerých úředních dokumentů, jež kancelář opouštěly.¹⁷ Můžeme ji bez nadsázky označit jako „formulářovou sbírku“, neboť její obsah byl v konečné fázi vývoje opravdu spíš sbírkou než soustavným přehledem či svodem vzorců písemností užívaných zaměstnanci této kanceláře. Kniha seznamovala úředníky s jednotlivými druhy, typy a podtypy dokumentů. Každý z nich zde byl uveden jedním nebo i několika různými konkrétními příklady užití, mnohdy ve formě původního konceptu písemnosti anebo dokonce stornovaného originálu všíteného mezi listy v knize. Během praktického používání konceptní úředníci opatřili většinu formulářů v této sbírce různými vysvětlivkami, radami a doplňky, které si všímaly např. formálních a často i právních odlišností vzhledem k adrese, na kterou měl být dokument zaslán.¹⁸ Každý z konceptních úředníků se tak mohl rychle a snadno poučit anebo ubezpečit, že po formální stránce postupoval při vyhotovení dokumentu správně.

*

Jedním z hojně a často užívaných druhů písemností v českobudějovické biskupské konzistorní kanceláří byla na přelomu 18. a 19. století různá ověření (*ratificationes*) a potvrzení (*confirmationes*). Tyto dokumenty patřily ve své většině do první ze tří hlavních skupin písemností označovaných v konzistorní kanceláří i později v registratuře jako „emanata“, čili písemnosti kanceláří vydané a expedované k příjemcům. Pouze některé z nich náležely do druhé skupiny označované jako „cancellaria“, což byly dokumenty vznikající pro vnitřní úřední potřebu kanceláře a jejich zaměstnanců.

¹⁶ Z církevního prostředí to byla v první řadě papežská kancelář, v českých zemích pak kancelář pražského a olomouckého arcibiskupství a také královéhradeckého biskupství; ve světské oblasti se jednalo o kanceláře ústředních státních úřadů ve Vídni, které z rozhodnutí panovníka od josefínských dob často vydávaly nařízení pro církevní správu, jejichž součástí byly „formuláře“ čili předtištěné vzory úředních dokumentů (zejména v matriční, školské, statistické, vojensko-evidenční a zdravotně-hygienické oblasti), které pak kancelář užívala a podle těchto závazných vzorů vyhotovovala své dokumenty.

¹⁷ SOA Třeboň, BA ČB, inv. č. 104, kniha č. 104. K ní, jejímu obsahu a velmi komplikovanému vývoji podrobně srov. M a r t í n k o v á , Lenka: *Die Diözese Budweis*, zejm. s. 146–153.

¹⁸ SOA Třeboň, BA ČB, inv. č. 104, kniha č. 104, fol. 52, Nr. 1, formulář tzv. *litterae dimissoriales*, pod kterým byla jinou rukou z přelomu 18. a 19. století učiněna poznámka: „*Dimissoriae temporalis tantum ad dioecesis in Regno Bohemiae sitas expediri solent, ad extraneas vero semper perpetuae esse debent.*“

V obou případech se jednalo o prosté i ověřené opisy starších dokumentů, zejména listin, ale také o ověřené výpisy z úředních knih vedených kanceláří pro vnější potřebu úřadů (zejm. konzistoře). Tato potvrzení a ověření se v biskupském archivu dochovala buď v podobě konceptů, prostých i ověřených opisů nebo knihovních vkladů, zatímco originály těchto dokumentů je většinou třeba hledat v archivech jejich příjemců.

Do českobudějovické konzistorní kanceláře však potvrzení a ověření přicházela také zvenčí, a to jak od panovníka nebo od státních úřadů,¹⁹ tak také od jiných vydavatelů.²⁰ Tyto dokumenty pak náležely do třetí z hlavních skupin písemností označované jako „recepta“, čili dokumenty biskupskou konzistorní kanceláří přijaté. Ve většině případů se v biskupském archivu dochovaly v podobě originálů vyhotovených v kancelářích jejich vydavatelů.

Českobudějovická biskupská konzistorní kancelář vydávala různé formálně-obsahové typy ověřovacích a potvrzovacích dokumentů,²¹ protože opisy, které zde vznikaly, byly (stejně jako v jiných soudobých kancelářích) v zásadě dvojího druhu.

První skupinu představovaly opisy prosté. Vznikaly tak, že si kancelář pro vlastní potřebu vedla např. knihy opisů důležitých druhů listin nebo státních norem. Každý z opisů v těchto knihách odkazoval na signaturu, pod kterou byly originály listin i norem (např. papežských bul a breve, dvorských dekretů, guberniálních dekretů atp.) uloženy v biskupském archivu nebo v konzistorní registratuře, kde bylo možné do nich kdykoli nahlédnout. K tomuto typu prostých opisů v knihovní podobě náležel především kopiář bul a brevů,²² kopiář guberniálních dekretů²³ a jiné kanceláří povinně vedené knihy pro její vnitřní potřebu. Vedeny byly z praktických

¹⁹ Např. tzv. *placetum regium* k papežským písemnostem od Státní kanceláře ve Vídni, potvrzení Českého zemského gubernia v Praze o obdržení důležitých dokumentů nebo zásilek, případně potvrzení platnosti listin guberniem vydaných, ověření guberniální úřadovny o přijetí hotovosti – např. vybraného *seminaristica* atp.

²⁰ Např. papežská potvrzení o založení nových biskupství, potvrzení jmenování prelátů do jejich funkcí, potvrzení sňatkových dispensů a jiných výhradních záležitostí z kanonicko-právní oblasti, ale také např. potvrzení tzv. dimisoriálních listin od jiných diecézních biskupů, potvrzení listin o ordinování kněží a jejich prezentací na beneficia atp.

²¹ Úmyslně zde neuvádím termín „listina“, protože značná část z těchto písemných produktů klasickou listinnou formu postrádala. Srov. níže.

²² SOA Třeboň, BA ČB, inv. č. 1, kniha č. 1 (1785).

²³ Tamtéž, inv. č. 5, kniha č. 5 (1781–1822) a index k ní pod inv. č. 6, kniha č. 6 (1780–1822); na ně plynule navazuje inv. č. 7, kniha č. 7 (1822–1855) a dále inv. č. 9–11, knihy č. 9–11 (1781–1836), což jsou konvoluty svázaných tiskem vydaných státních nařízení a dekretů.

důvodů. S knihou opisů, opatřenou obvykle abecedním rejstříkem na věčné bázi a odkazem na uložení originálu v archivu, se úředníkům manipulovalo mnohem snadněji než s jednotlivými zeměpanskými dekrety, jichž bylo každoročně vydáváno velké množství, anebo s panovnickými či papežskými listinami, z nichž některé dosahovaly značných rozměrů. Originály navíc byly tímto jednoduchým, ale účinným způsobem chráněny před nadměrným opotřebením nebo dokonce zničením.

Prostým opisem byly také kancelářským písařem nebo kurzorem pořizované duplikáty alegátů čili příloh u spisů. V tomto případě byl úředník, který opis pro potřeby kanceláře pořizoval, povinen připojit na spis indorsát. Ten obsahoval předem dané povinné údaje.²⁴ Patřil mezi ně prezentát podání čili exhibita, k němuž opisované alegáty patřily, stručný regest věcného obsahu, podací číslo a číslo spisu lomené ročníkem. Po dokončení opisu musel úředník připojit ještě formuli, že se opis slovo od slova shoduje s předlohou, a tuto formuli pak vlastnoručně podepsal. Duplikáty alegátů zůstávaly součástí spisu, který byl uložen do konzistorní registratury, i po vyřízení podání a odeslání originálu expedované písemnosti k příjemci společně s vyžádanými originálními přílohami.

Druhou skupinu představovaly ověřené opisy dokumentů, které na rozdíl od předchozí skupiny disponovaly jistým stupněm právní průkaznosti. Mohly nabývat dvou základních forem. Prvním typem byla forma vkladu či zápisu do kanceláří obligatorně vedené úřední knihy,²⁵ druhou byla forma potvrzovací listiny,²⁶ která však na rozdíl od knihy obvykle v kanceláři nezůstávala, protože byla jedním z druhů „emanat“ čili expedovaných písemností českobudějovické konzistorní kanceláře.

Knihovní vklady konkrétních druhů listin do jim odpovídajících druhů úředních knih směl v konzistorní kanceláři již od jejího vzniku konat pouze k tomu určený úředník zvaný ingrosista. Tuto funkci obvykle zastával nižší konceptní úředník označovaný jako kancelářský písař (*Kanzlei-schreiber*). Byl zodpovědný za obsah knih, za správnost vkladů a za přesnost záznamu. Úkolem ingrosisty bylo opsat listinu slovo od slova do knihy a na originál, který byl vrácen majiteli, připsat úřední záznam o knihovním vkladu,

²⁴ Tamtéž, sign. VI/2/b, karton 53, fol. 7–8.

²⁵ K vývoji knihovních zápisů a vkladů v josefínské a předběžnové době a ke změnám, které zásahy státní správy a obligatorně dané formální úpravy přinášely ve snaze o jejich unifikaci, srov. např. S k o ř e p o v á , Markéta: *Gruntovní knihy 19. století na příkladě panství Nový Rychnov*. AČ 60, 2010, s. 344–359.

²⁶ Srov. V a š k ů , Vladimír: *Landesfürstliche Konfirmationen des 18. Jahrhunderts für Mährische Klöster*. Umriß. In: *Folia Diplomatica II*, Brno 1976, s. 199–219. Zde i rozdělení typů konfirmací na insertní, bezinsertní, smíšené a polokonfirmace s bližší charakteristikou a objasněním těchto pojmů.

který měl přesně danou formu i obsah.²⁷ Na listinu, např. na tzv. fundační instrument potvrzující duchovní nadaci pro nějaký v ní blíže specifikovaný zbožný účel, mohlo být buď pod textem anebo častěji na rubu listiny připsáno: „*Ingrossatum in librum foundationum, lit. B, pag. X-Y*“. Za formulí bylo připojeno místo vydání, denní, měsíční a roční datum (původně latinsky, později i německy) a vlastnoruční podpis ingrosisty. Později bývalo připojeno ještě úřední razítko konzistorní kanceláře.

Důležitou právní souvislostí této kancelářské činnosti byla skutečnost, že bez schválení konzistoří a biskupem, jehož vyjádřením byl právě konzistorní kancelář uskutečněný vklad do příslušné knihy fundačních listin na základě tzv. relace pro kancelář předaný pověřeným konzistorním úředníkem kancléři, nenabyl fundační instrument právní platnosti.²⁸ Kromě zmíněných fundačních listin, pro které byly vedeny *libri foundationum*,²⁹ se do příslušných druhů knih vkládaly různé smlouvy, záznamy o úmrtích a testamentsy duchovních,³⁰ udělené stolní tituly, záznamy o ordinování kněží a jejich další činnosti v diecézi³¹ a také rozsudky vynesené konzistoří jako církevním soudem.³²

Potvrzovací listiny³³ vydávané českobudějovickou konzistorní kanceláří měly pouze dva obsahově, právně i formálně odlišné typy. Byly to tzv. autentizace (*autentisatio litterarum*) a legalizace (*legalisatio litterarum*) listin.

Autentizace měla podobný právní efekt jako vidimáty pořizované různými veřejnými úřady v Čechách i v monarchii vůbec a také jinými držiteli tzv. autentické pečeti, kterou musely být tyto dokumenty vždy ověřeny již od středověku. Bylo to vlastně pouhé osvědčení o tom, že znění opisu je shodné se zněním opisované listiny čili originálu předloženého příjemcem autentizační listiny jejímu vydavateli. Na tom, kdo původní dokument vydal, proto nezáleželo, neboť autentizace pouze fyzicky nahrazovala originál, který však v případě jakýchkoli (zejména právních) pochybností musel být předložen, ale neměla právní moc ratifikovat jeho právní platnost. Za opsaný text byla

27 SOA Třeboň, BA ČB, sign. VI/2/b, karton 53, fol. 8–9.

28 Stejně tomu bylo např. u vrchnostenských kancelářů s vklady smluv do knih kontraktů (jeden z druhů pozemkových knih) anebo u transakcí se šlechtickým majetkem a jeho vkladů do zemských desek.

29 SOA Třeboň, BA ČB, inv. č. 22, kniha č. 22 (1786).

30 Tamtéž, inv. č. 201, kniha č. 201 (1786–1853).

31 Tamtéž, inv. č. 198–200, knihy č. 198–200 (1786–1852).

32 Tamtéž, inv. č. 24–103, knihy č. 24–103, protokoly ze zasedání konzistoře s indexy (1786–1838).

33 V tomto případě jde o skutečné listiny, a proto již použití tohoto termínu nic nebrání.

opisovačem v konzistorní kanceláři (většinou kancelářským písařem nebo kurzorem) připojena prostá autentizační formule ve znění: „*Supra scriptiorem suprapositam propria manu ... exaratam consequenter veram et genuinam esse, ego infra nominatus in fidei publicam requisitus notarius confiteor.*“³⁴

Skutečným potvrzením či ratifikací dokumentu však byla jeho legalizace. Měla podobný právní efekt jako vydání potvrzovací neboli konfirmační listiny v panovnické (či jiné) kanceláři. Legalizace ověřovaný dokument nahrazovala nejen fyzicky, ale i právně. Znamenala totiž potvrzení o dalším trvání právní platnosti obsahu potvrzovaného dokumentu.³⁵ Bylo proto důležité, kdo vydal původní dokument a v jakém postavení byl vůči vydavateli legalizační listiny. V zásadě platilo totéž, co u konfirmačních listin obecně, a sice že by měl vydavatel potvrzované listiny stát na stejném nebo nižším stupni společenského žebříčku než „legalizátor“.

Autentizace i legalizace dokumentů opouštěly českobudějovickou konzistorní kancelář v poměrně hojném počtu, a proto měly obvykle velmi prostou formu jednoduchých papírových listin. Byly psány na ručním papíře různé proveniencie vždy latinsky humanistickým písmem. Podle rozsahu potvrzovaného textu se psaly na jednoduchý nebo dvojitý arch papíru a to zpravidla na výšku. V pozdější době, pokud šlo o ověření či potvrzení listin, dokumentů nebo skutečností souvisejících s úřední oblastí konzistoře označenou jako „*publicum*“ (tj. agenda konaná pro stát), bývaly tyto listiny často opatřovány kolkem různé hodnoty.³⁶ Pokud se však ověření nebo potvrzení týkalo úřední oblasti označované jako „*particulare*“ (tj. vlastní duchovní a církevní správa), kolek na dokumentu obvykle nebyl, zato se na zadní straně vyskytoval kratičký záznam o výši kanceláři vyměřené taxy.³⁷

Autentizace byly prostě jen slovo od slova opsané texty původních listin s připojenou autentizační formulí. Ověřeny byly pečeti konzistoře nebo

³⁴ SOA Třeboň, BA ČB, inv. č. 104, kniha č. 104 (formulářová sbírka), fol. 60. Tímto způsobem se autentizovaly např. „*litterae dimissoriales*“, které knězi povolovaly vzdálit se z místa povinné residence anebo dokonce opustit diecézi, a to buď dočasně a krátce anebo na delší dobu, případně i trvale.

³⁵ SOA Třeboň, BA ČB, inv. č. 104, kniha č. 104, fol. 59. Tento typ ověření se používal především pro potvrzení platnosti důležitých listin, jako byly např. doklady o udělených svěceních anebo o ordinování duchovních, o prezentacích na benefícia, dále atestů o řádně uzavřeném sňatku, o manželském původu, potvrzení různých povolení, dispenzů, vysvědčení a pod.

³⁶ Závisela nejen na charakteru ověřované nebo potvrzované skutečnosti, ale také na rozsahu listiny a tudíž na objemu prací, který musela konzistorní kancelář vykonat.

³⁷ K taxám a úředním poplatkům v českobudějovické konzistorní kanceláři v této době podrobněji srov. M a r t í n k o v á , Lenka: *Die Diözese Budweis*, zejm. s. 99–101.

konzistorní kanceláře, později úředním razítkem, a podpisem vydavatele tohoto typu ověřeného opisu. Vydavatelem byl v tomto případě biskupský konzistorní kancléř, ale pokud se jednalo o „autentizování“ méně závazného dokumentu nebo výpisu z úřední knihy, mohl jím dokonce být i jiný z úředníků kanceláře, kterého tímto úkonem kancléř pověřil. Nejčastěji se jednalo o konzistorního sekretáře, který obvykle zastával i hodnost registrátora (adjunkta registratury). V obou případech však musela autentizační listina nést kancléřův podpis, přičemž u druhé eventuality byl doplněn kontrasignaturou níže postaveného úředníka, který provedl vlastní úkon.

Autentizace sice vznikala většinou v biskupské konzistorní kanceláři, ale v případě nutnosti nebo nebezpečí z prodlení (např. *in articulo mortis*) mohla být sepsána i mimo ni, pokud ji sepsal a potvrdil svou úřední pečeti nebo později razítkem a podpisem řádně jmenovaný biskupský notář,³⁸ který byl povinen o svém úkonu uvědomit konzistoř i kancléř.

Legalizace listin byly původně plnohodnotné samostatné listiny stejně jako autentizace. Psaly se rovněž na papír, někdy však na šířku, zejména pokud byl jejich součástí insert potvrzovaného dokumentu. Mohly mít od dvou až do několika stran textu. Psány byly vždy latinsky a humanistickým písmem. Jejich styl byl sice kancelářský a prostý a formulář měly velmi jednoduchý, ale přesto si dlouho udržovaly po formální stránce podobu „klasických“ listin privilegiálního charakteru. To však znamenalo, že se jednalo o dokumenty drahé, jak z hlediska pořizovacích nákladů na ně, tak i z hlediska poplatků a tax, které za ně byly kanceláři vymáhány na příjmech.

Obvykle začínaly velkou intitulací vydavatele. Tím byl v případě legalizací pravidelně biskup. Intitulace bývala navíc spojena v některých případech i s předtištěným vyobrazením biskupova erbu, který byl umístěn uprostřed archu papíru a text intitulace toto vyobrazení z obou stran obtékal. S vynecháním jednoho či dvou řádků následovalo slavnostní oslovení adresáta spojené s konkrétní adresou a salutací. Tyto tři formule tvořily dva až tři řádky v podobě hlavičky a někdy bývaly mírně odsazeny od textu listiny.

Vlastní text začínal promulgací ve znění „*tenore presentium pronuntiamus* (nebo *notum facimus, notificamus* apod.)“ a zejména narácí, ve které

---

³⁸ Biskupský notář (lat. *notarius episcopalis*) byl do funkce jmenován biskupem. Náplň práce upomínala na funkci od středověku známých veřejných notářů, ale biskupští notáři na rozdíl od nich působili pouze v církevní oblasti. Biskupové je do funkce ustanovovali především v odlehlých částech diecéze, z nichž byla do Českých Budějovic buď příliš dlouhá anebo špatně schůdná (v podhorských a horských oblastí) cesta. V pozdějších dobách, s rozvojem komunikací a poštovního i dostavníkového spojení, se stala hodností čestnou, udělovanou biskupem zasloužilým kněžím nebo biskupským úředníkům za zásluhy.

byly zevrubně vysvětleny příčiny vydání legalizační listiny.³⁹ Navazoval buď podrobně parafrázovaný (registovaný) anebo doslovně opsaný text potvrzovaného dokumentu (tzv. insert). Legalizace tedy nabývaly forem buď insertní speciální anebo bezinsertní registové či reprodukční konfirmace.⁴⁰ Dispozice bývala velmi stručná a vyjadřovala biskupovu vůli potvrdit a prodloužit další trvání platnosti ověřovaného dokumentu. Za ní někdy následovala sankce v podobě mandátu, např. pro konzistoř nebo pro územně příslušného arcikněze či biskupského okrskového vikáře, nařizující těmto úředníkům uvést obsah legalizační listiny ve všeobecnou známost. Text uzavírala koroborace a datace. Vlevo pod textem se nacházela přítíštěná pečeť a nad ní nebo vedle ní podpis biskupa. Vpravo od pečeti a podpisu biskupa a poněkud níže stál podpis generálního vikáře a pod ním podpis biskupského konzistorního kancléře.

V případě legalizací se však v pozdější době stále častěji přistupovalo i k tomu, že byla legalizace, čili dřívější dispozice legalizační listiny obohacená o intitulaci vydavatele a datovací formulí, napsána přímo na rubní stranu potvrzované písemnosti.⁴¹ Netvořila tedy již samostatnou listinu, jak to bývalo obvyklé dříve, nýbrž se stávala nedílnou součástí potvrzovaného dokumentu v podobě pouhé legalizační formule.⁴² Tento trend však převládl až v první polovině 19. století. I v tomto případě je jasně zřetelný vliv světské správní oblasti,⁴³ který vedl u ověřování dokumentů ke všeobecnému

³⁹ Před narácí jsem v několika málo případech našla také stručnou arengu, ale vždy se jednalo o legalizační listinu určenou mimo hranice Čech nebo dokonce habsburské monarchie, takže patrně měla mít jistý reprezentativní charakter.

⁴⁰ K dělení formálních typů konfirmačních listin srov. V a š k ů , Vladimír: *Landesfürstliche Konfirmationen des 18. Jahrhunderts für Mährische Klöster*. Umriß. In: *Folia Diplomatica II*, Brno 1976, s. 199–219, a k metodickým postupům při jejich studiu t ý ž : *Panovnické konfirmace pro moravské kláštery v 18. století*. Brno 1981, zejm. s. 5–10; pro starší dobu a celkové shrnutí srov. M a r t í n k o v á , Lenka: *Zeměpanské konfirmační a konsensní listiny z lucemburské doby pro moravské příjemce*, Brno 2003, zejm. s. 14–19.

⁴¹ Několikrát se tak stalo již na konci episkopátu Jana Prokopa Schaaffgotscheho, běžnější byl tento jev až od episkopátu Arnošta Konstantina Růžičky.

⁴² Tento postup velmi připomíná v této době státními úřady velmi hojně užívané tzv. dorzální dekrety. Srov. M e i s n e r , Heinrich Otto: *Archivalienkunde vom 16. Jahrhundert bis 1918*. Göttingen 1969, zejm. s. 158. Zcela jednoznačně se jednalo o postup, jehož cílem bylo zlevnění, zrychlení a zefektivnění práce soudobých úředních kanceláří.

⁴³ Srov. V a š k ů , Vladimír: *Příčiny zániku konfirmačního řízení v habsburské monarchii v roce 1836*. (Viedeňské studie z novověké diplomatiky – I.). SPFFBU, C 42, Brno 1995, s. 89–97.

zavedení této praxe po roce 1850 např. u okresních soudů a poté i u orgánů státní politické správy.

OFFICIAL PRACTICE KONZISTORNÍ EPISCOPAL OFFICE IN THE ČESKÉ BUDĚJOVICE IN THE LATE 18th AND 19th CENTURIES DURING THE VALIDATION AND VERIFICATION OF DOCUMENTS

Episcopal office in České Budějovice was created in 1784 and 1785 and was, together with the Consistory, the centre of diocesan administration. The office leader served as the Episcopal Chancellor, administrator of registry and the archive. His consent was needed for acceptance of new submissions and sending of documents to recipients. He was also responsible for the formal, and together with Vicar General, for content and legal correctness of documents. He always came from the clerical state.

The rules of the proceedings were established over a long period of time and the book containing all common and special formulas necessary for the documents drafting was used there. For the most common kinds of documents the verifications and confirmations, in various content and legal variations, were created there. These copies of documents were produced in simple or verified form. The simple form was used especially for books of papal charters, books of state acts and duplicates of file-attachments. The verified copies were issued in two basic forms; the records in official books and the instruments.

The records into the official books could be entered only by clerk called „ingrosist“, who was responsible not only for content but also for precision and correctness of these records. Texts of many documents had to be inscribed obligatorily in special types of books for the entry to legal force.

Special documents were the „autentisatio“ (equivalent to „vidimatus“) and „legalisatio“ (equivalent to confirmations). In both cases they were the paper documents ratified by official seals (stamps) and signatures, however, the „legalisatio“ form was more festive and similar to the diplomas. The „autentisatio“ existed as the self-reliant instrument until mid-19th Century, while the „legalistio“ was soon changed into simpler formula (equivalent to dorsal decrees) which made its production faster and cheaper and more effective.

